

С.Ш Айтов

*Дніпропетровський національний університет залізничного
транспорту ім. акад. В. Лазаряна*

**ФІЛОСОФІЯ НАУКИ К. ПОППЕРА:
ІСТОРИЧНО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ МЕТОДОЛОГІЇ
*PHILOSOPHY OF SCIENCE POPPER: HISTORY AND METHODOLOGY
ANTHROPOLOGICAL ELEMENTS***

Аналізуються історично-антропологічні аспекти концепцій філософії К. Поппера.

Ключові слова: *К. Поппер, філософія науки, методологічні підходи,
наукове пізнання, історична антропологія.*

*Анализируются историко-антропологические аспекты концепции философии науки
К. Поппера.*

Ключевые слова: *К. Поппер, философия науки, методологические подходы, научное
познание, историческая антропология.*

Trying Popper justify the rule of natural sciences called opposition research from the state of social and human sciences and social philosophy. One of the proponents of intellectual resistance «determinism of natural knowledge» made by Theodor Adorno. In particular, he pointed to the great complexity of social facilities compared to natural objects, and thus the need for logic more complex than the formal (which advocated a fan of Karl Popper) for an adequate understanding of the diverse and divergent social processes. According to the German philosopher «straightforwardness and simplicity are not as integral ideals, where very complex subject of study ...». Thus we see that Popper quite widely applied concepts in their actual historical and anthropological intellectual approaches. The reason methodological vacillation Popper in assessing the importance of social and human cognition can explain the contradictions between improving the status of Sciences of the cycle and mental stereotypes of the philosopher. Strong growth in the twentieth century such social and human sciences like

political science , sociology , history , social psychology , cultural studies is well known. Popper's philosophical views were formed at a time when the social sciences were not so urgent, and the presence of cognitive conflict in the thinking and work of British philosopher can be explained on the basis of the theoretical approaches of historical anthropology and psychology of scientific creativity.

Keywords: *K. Popper, philosophy of science, methodological approaches, scientific cognition, historical anthropology.*

Проблемою роботи виступає аналіз впливу теоретичних підходів соціально-гуманітарних наук на концепції філософії науки.

Мета даної статті полягає у дослідженні історично-антропологічних підходів філософії науки К. Поппера.

Огляд літератури. Різноманітні аспекти інтелектуальних побудов та ідей філософії науки К. Поппера розглянуті у роботах таких дослідників як, зокрема Д. Міллер, Д. Бронковський, Г. Норман, Н. Решер, В. Садовський та ін.. Однак проблема впливу теорій історичної антропології на філософсько-наукові теорії британського мислителя лишилася поза межами уваги та аналізу вчених.

Основна частина. Питання динаміки наукового знання, при чому і соціогуманітарного й природничого, були центральними у філософській творчості Карла Поппера. Найважливішою проблемою епістемології він вважав аналіз зросту наукового пізнання [8,с.15]. Витоки наукового знання англійський мислитель бачив у повсякденному знанні, яке строюється у процесі освоєння людиною та соціуму природничого середовища, технічного та економічного поступу, ускладнення соціуму та суспільних відносин. Отже у певному соціально-культурному та соціально-психологічному контексті. Цікаво відзначити, що, солідаризуючись із видатними філософами Європи

XVII – початку XX сторіччя, К. Поппер вважав наукове пізнання більш легким для дослідження, ніж знання повсякденне, як ясно висловлене й сформульоване із складу повсякдення знань [8, с.21].

Епістемологія, як наука про динаміку пізнання, є, за концепцією Поппера, складним когнітивним утворенням. Вона містить три елементи («світи», «універсуми») :

1. Світ фізичних об'єктів та фізичних станів;

2. Світ станів свідомості, ментальних станів й можливих адаптацій цих психологічних феноменів до реальності;

3. Світ об'єктивного змісту мислення, зокрема цих наукових ідей, поетичних творів та різноманітних мистецтв. [10, с.108]. Ця концепція поєднує у єдиному когнітивному просторі природничі та соціально-гуманітарні науки, інтегруючи дослідження фізичної реальності (перший світ), та продуктів суб'єктивної діяльності у сферах ментальності й повсякденного знання (другий світ), «високої» інтелектуальної творчості (третій світ).

Якщо розуміти «перший світ» як певне природничо-географічне становище(світ фізичної географії), «другий світ» як простір ментальності та проявів соціально-значущої поведінки індивідів і суспільств, а «третій світ» як простір розвитку наукового пізнання та художньої творчості, то логічним є висновок про неявний історично-антропологічний характер цієї концепції К. Поппера, оскільки ця наука(історична антропологія) охоплює вся вказані явища у власному дослідницькому універсумі : географічний контекст генези та проявів ментальності соціумі минулого; явищ ментальності та повсякденного життя; наукової й художньої творчості зумовлених двома першими елементами. Згідно з міркуваннями К. Поппера «другий світ» є

посередником між світами першим і другим [7, с.155]. І дійсно, ментальності суспільства та сформовані на тій основі форми соціально-значущої поведінки опосередковують вплив географічного оточення цивілізацій(культури) на особливості її наукової та художньої творчості.

Зміст «третього світу», на думку К. Поппера є найбільш важливим для розуміння та дослідження гуманітарними науками. І це концептуальне положення також знаходе когнітивну кореляцію із проблемним полем та методологією історичної антропології. Остання полягає у тому що історично-антропологічні реконструкції вельми часто базуються на аналізі ідей та образів художньої творчості, віртуальної реальності, створених мистецтвом, як джерел розуміння ментальності і соціально значущої поведінки людей та суспільств минулого. Аналізується вплив художньої творчості, як генератора моделей життєвих програм та світоглядних «матриць». Такий методологічний підхід є особливо характерним для філософсько-культурних та семіотичних праць Ю.М. Лотмана.

Акцентуючи дослідницьку увагу на науковій динаміці та когнітивної цінності природничих наук, К. Поппер вказував на їх риси подібності із соціально-гуманітарним пізнанням. Зокрема, він обґрунтував наявність загальних когнітивних рис, розуміння вивчаємих об'єктів цих гілок наукового знання [7,с.118] . Особливості об'єктів соціально-гуманітарного історичного пізнання, що полягають у мінливості, складності та швидкій динаміці суспільної реальності, зумовлюють й оригінальні методи дослідження. На думку англійського філософа для розуміння соціальної реальності плідним є метод ситуаційного аналізу, адаптований до постійно змінюючихся соціо-культурно-психологічних обставин, зумовлених складною динамікою індивідуальної та соціальної психіки, та їх утворень –

різноманітних проявів інтелектуальної творчості. Розуміння останніх К. Поппер вважав дуже важливим для соціально-гуманітарного та історичного пізнання. На його думку «можливо, найбільш важливою галуззю історії є історія людських думок, людського знання, включаючи історію релігії, філософії, науки» [7, с.181] .

Саме цей, практично неминучий суб'єктивізм соціально-гуманітарних наук, К. Поппер вважав, ймовірно, їх найбільш характерною когнітивною рисою. І його точки зору «(...) досягти об'єктивності у соціальних науках значно трудніше ніж у природничих» [6, с.301]. Шляхи досягнення об'єктивності ц суспільно-гуманітарному пізнанні полягають у незалежності (максимально можливої) від впливу на дослідника «соціальних цінностей, у тому числі його особистісних.

Цікаво відзначити, що пропагуючи ідеї наукової об'єктивності та абстрагованості, К. Поппер і як особистість і як дослідник піддався політичному, соціально-психологічному та науковому впливу суспільно-культурних контексту та дискурсу 1930^х – 1940^х рр. Проблематика взаємодії соціально-культурної динаміки суспільства та розвитку наукового пізнання була вельми актуальною у середовищі британських інтелектуалів у 1930^{-ті} рр. ХХ ст.; в університетсько-науковому середовищі [2, с.55-56] . Очевидно, що дискусії щодо соціально-політичних та філософсько-наукових проблем суттєво вплинули на негативне ставлення англійського філософа до революцій, у суспільстві і науці [9, с.313] й взагалі на цікавість до соціальної проблематики як у галузях філософії політики та філософії історії (зокрема відома праця «Відкрите суспільство та його вороги») так і у галузі філософії науки. (не менш відома «Логіка та зріст наукового знання»).

У полі зору К. Поппера знаходилися соціологія, психологія, соціальна психологія, але найбільш часто він повертався до осмислення когнітивних особливостей історичної науки, характеру розуміння нею соціальної реальності минулого. Дослідник вказував на необхідність розуміння історичних подій та дій людей, що беруть участь у цих подіях. На його думку, «зрозуміти цих людей – означає зрозуміти історичну ситуацію» [5, с.332] . І у цьому концептуальному положенні К. Поппер фактично наближається до трактовки історичної науки як науки про «людину в часі» ,характерної для французької «школи «Анналів» та ідеалу антропологічно орієнтованої історії.

Аналіз філософсько-наукових концепцій К. Поппера дає підстави зробити висновок про те, що він у значній мірі розумів когнітивні особливості соціально-гуманітарних наук. Втім це розуміння вочевидь було вельми нестійким й поступалося тому напрямку філософської творчості британського мислителя, яка обґрунтовувала науковий пріоритет природничого пізнання та логіки розвитку відповідних наукових дисциплін над соціально-гуманітарними науками та властивими їм методологічними стадіями суспільно-гуманітарної реальності.

Так, принципи наукового дослідження та концептуальна модель наукової динаміки розглядається К. Поппером як універсальна, фактично єдина і для природничих і для соціально-гуманітарних наук [11, с.211]. Важлива для філософського світогляду британського мислителя ідея про пояснень еволюції наукового знання процесом біологічної еволюції [3, с.349] також сформульована у парадигмі розуміння природничих наук як базових у загальній динаміці наукового пізнання. Подібні філософські та методологічні погляди, не тільки К.Поппера, але й багатьох науковців у галузях філософії

науки, фізики, біології, математики вельми влучно висловив Г.Норман, на думку якого « ідея Поппера полягає у тому, що немає наукових проблем у явищах, які неможливо було б дослідити природничо-науковими методами...» [4, с.101] . У річищі даної філософсько-наукової парадигми К. Поппер відстоював ідеї про тотожність методологій природничих та соціальних наук, принципів логіки цих гілок наукового пізнання, які у рівній мірі базуються на постулатах формальної логіки [12, с.37].

Вельми природно, що намагання К. Поппера обґрунтувати принцип верховенства природних наук викликав спротив дослідників із стану соціально-гуманітарних наук та соціальної філософії. Одним із виразників інтелектуального опору «детермінізму природничого пізнання» виступив Т. Адорно. Він, зокрема, вказував на велику складність соціальних об'єктів порівняно із природничими об'єктами, та, відповідно, необхідність логіки, більш складної, ніж формальна (прихильником якої виступав К. Поппер) для адекватного розуміння різноманітних й різноспрямованих суспільних процесів. На думку німецького філософа «прямолінійність и простота не є такими уж невід'ємними ідеалами там, де сам предмет дослідження складний...» [7, с.73].

Висновки. Отже бачимо, що Поппер вельми широко застосовував у своїх концепціях фактично історично-антропологічні інтелектуальні підходи. Причиною методологічних хитань К.Поппера в оцінці значимості соціально-гуманітарного пізнання можна пояснити протиріччями між підвищенням статусу наук цього циклу й розумовими стереотипами самого філософа. Потужний розвиток у ХХ столітті таких соціально-гуманітарних наук, як політологія, соціологія, історія, соціальна психологія, культурологія є загальновідомі. Філософські погляди К. Поппера, формувалися у той час,

коли соціальні науки не були настільки актуальні, і наявність цього когнітивного протиріччя у мисленні та творчості британського філософа може бути пояснена, виходячи із теоретичних підходів історичної антропології та психології наукової творчості.

Бібліографічні посилання

1. Адорно, Т. К логике социальных наук [Текст] / Т. Адорно// Вопросы философии. – №10. – с. 76 – 86.
2. Бронковский, Д. Гуманизм и рост знания [Текст] / Д. Бронковский / Поппер К. Эволюционная эпистемология и логика социальных наук. – Пер. с англ. – М.: Эдиториал. – УРСС, 2000. – 462 с.
3. Миллер, Д. Послесловие и русскому изданию «Объективного знания»/ Д. Миллер/ Поппер К. Объективное знание. Эволюционный подход. – Пер. с англ. – М.: Наука, 2002. – с. 348–352.
4. Норман, Г.Э. Карл Поппер о ключевых проблемах науки XX века [Текст]/ Г.Э. Норман // Вопросы философии. – 2003. –№5. –с. 96–102.
5. Поппер, К. Исторические объяснения [Текст] / К. Поппер/ Поппер К. Эволюционная эпистемология и логика социальных наук. – Пер. с англ.–М.: Эдиториал – УРСС, 2000. – с.330–339.
6. Поппер, К. Логика социальных наук [Текст] / К. Поппер / Поппер К. Эволюционная эпистемология и логика социальных наук. – Пер. с англ.– М.: Эдиториал – УРСС, 2000. –с.298 – 323.
7. Поппер, К. О теории объективного разума [Текст] / К. Поппер/ Поппер К. Объективное знание. Эволюционный подход. – пер. с англ. – М.: Эдиториал – УРСС, 2002. – с.153–186.
8. Поппер, К. Предисловие к первому английскому изданию [Текст] / К. Поппер/ Поппер К. Логика научного исследования. – пер. с англ. – М.: Республика, 2004. – с.14 – 21.

9. Поппер, К. Разум или революция [Текст] / К. Поппер/ Поппер К. Эволюционная эпистемология и логика социальных наук. – пер. с англ.– М.: Эдиториал – УРСС, 2000. – с.314 – 329.
10. Поппер, К. Эпистемология без субъекта знания [Текст] / К. Поппер / Поппер К. Объективное знание. Эволюционный подход. – М.: Эдиториал – УРСС, 2002. – с.108 – 152.
11. Решер, Н. Пирс, Поппер и методологический поворот [Текст] / Н. Решер/ Поппер К. Эволюционная эпистемология и логика социальных наук. – М.: Эдиториал – УРСС, 200. – с. 210 – 211.
12. Садовский, В. Н. Эволюционная эпистемология Карла Поппер [Текст] / В. Н. Садовский / Поппер К. Эволюционная эпистемология и логика социальных наук. – М.: Эдиториал – УРСС, 2000. – с. 3 – 51.